

IK HEB ALTIJD GELIJK

Eerste druk 1951
Tweede druk 1962
Derde druk 1964
Vierde druk 1968
Vijfde druk 1969
Zesde druk 1970
Zevende, herziene druk 1971
Achtste druk 1973
Negende druk 1976
Tiende druk 1979
Elfde druk 1981
Twaalfde druk 1982
Dertiende druk 1984
Veertiende druk 1986
Vijftiende druk 1989
Zestiende, herziene druk 1993
Zeventiende druk 1997
Achtttiende druk 2001
Negentiende druk 2004
Twintigste druk 2005
Eenentwintigste druk 2007
Tweëntwintigste, herziene druk 2008 (in: *Volledige Werken 2*)
Drieëntwintigste druk 2009
Vierentwintigste druk 2014

© Copyright 1951, 2008 Erven Willem Frederik Hermans
No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the heirs of the author.

WILLEM FREDERIK HERMANS

IK HEB ALTIJD GELIJK

Uitgeverij Van Oorschot
Amsterdam

If I cannot narrate a life of adventurous and daring exploits, fortunately I have no heavy crimes to confess; and, if I do not rise in the estimation of the reader for acts of gallantry and devotion in my country's cause, at least I may claim the merit of zealous and persevering continuance in my vocation.

Captain Marryat, *Peter Simple*

DEEL I

DE WIEG DER REVOLUTIE

‘Omdat het vandaag de laatste dag is, zal ik je sparen.’

Van Deinum, die met zijn paard Lodewijk’s koningin gemakkelijk had kunnen slaan, nam daarentegen met zijn loper een kasteel, tegelijkertijd schaak gevend. Lodewijk deed nog één zet, gaf toen de partij gewonnen en liep weg.

– De laatste dag. En die marconist die beloofd heeft een goed woord voor mij te doen bij de kapitein. Waar zit hij nu? Komt hij nog te zien?

Er vielen zes slagen op de scheepsbel, drie keer twee vlak op elkaar.

Ik wil aan boord blijven, als lichtmatroos of als dekjongen, ik wil alles doen, alles... de plee schrobben...

– Alles, mits hij zou kunnen meevaren op het lege schip, hoogstwaarschijnlijk naar Zuid-Amerika. Maar ieder land was goed. Of nooit meer van boord gaan.

Elke dag heb ik hem achternagelopen, hem herinnerd aan zijn belofte, hem geld geleend.

Hij zegt o.к... Hij zegt dat het in orde zal komen. Ik kan van zijn Engels geen bal verstaan. – Wat zou ik hem nog méér cadeau hebben moeten doen?

Maar plotseling kwam de marconist hem toch nog roepen. Je kon het eigenlijk geen roepen noemen.

Hij had met gebogen vinger gewenkt, de mond scheef getrokken en ergens in zijn wang het geluid voortgebracht dat koetsiers bezigen om hun paard in gang te zetten. Vervolgens had hij zich omgedraaid en was weggelopen.

Lodewijk ging hem achterna.

‘Sigaret?’ vroeg hij.

De jongeman nam, al lopend, zonder Lodewijk aan te zien, een sigaret uit het pakje en stak deze achter de leren rand in zijn pet. Lodewijk vond het beter ook zelf niet op te steken.

...als was de marconist in zijn uniform met groezelig gewor-

den goud een gerechtsdienaar die hem kwam verlossen, enige uren vóórdat de executie plaats zou vinden, omdat zijn vonnis was gewijzigd. De executie waarbij hij plechtig zou worden neergelaten in een diepe put waarvan de wanden opwaarts schuin toeliepen...

Zij gingen trapjes op, deuren met hoge drempels door en kwamen in een gedeelte van het schip dat heel anders stonk dan waar hij tot dusver was geweest. Nederland is een diepe put, dacht hij, maar ik hoef niet terug.

In een gangetje liet de marconist hem alleen en stapte ergens binnen. Plotseling was hij verdwenen, zonder een woord. Lodewijk schraapte zijn keel.

De kapitein stond in de deur van zijn hut. Hij stak de wijsvinger van zijn rechterhand op en liet hem heen en weer gaan als een dolgeworden metronoom. Lodewijk liep naar hem toe. Hij was onbekend met de gebarentaal der Italianen.

Toen zei de kapitein: 'No, no, no, no, no, no, no, no!' Zijn stem had hoog ingezet en was laag geëindigd. In weerwil van deze ontmoedigende toonladder bleef Lodewijk staan; hoe moest hij het uitleggen – in het Frans? – in het Engels?... Maar de kapitein strekte zijn armen naar hem uit, alsof hij hem van wanhoop door elkaar zou schudden en brulde: 'Impossibile! Impossibile!'

En stapte achteruit en smet zijn hut dicht met de karakteristieke smak van scheepsdeuren die hermetische afgeslotenheid garandeert.

Een glanzend gepoetst koperen haakje tikte tegen de deur in nauwkeurige overeenstemming met de schommelingen van het schip.

'Onmogelijk,' dacht Lodewijk. 'Onmogelijk. Hij zegt dat het onmogelijk is, verdomme, godverdomme. Wat moet ik doen?'

Hij keek rond in het keurig beloperde smalle gangetje. Boven de deur die de marconist was binnengegaan, stond een bordje *Radiotelegrafista*. Boven een andere deur *Nocchiere*. Niets te horen behalve de zee buiten en zwak, diep beneden, het gebons van de machine. Tik, het haakje, tik. Hij haalde zijn schouders op en besloot weg te gaan. Via de brug, waar niemand komen mocht, vond hij een trap naar beneden. En hij dacht, terwijl hij uitzag over de duistere zee: 'Die kapitein bestuurt het schip. Hij kan iets wat niet iedereen kan. – Ik kan niets. Waar zou hij mij voor nodig hebben?'

Een soldaat holde in zijn richting en riep in het voorbijgaan: 'Hé sergeant, dat is Holland! Het is voor elkaar!'

Lodewijk schrok, hoewel er de hele dag over was gepraat. Hij bleef staan en keek uit over de zee. In de rand van water en nacht zag hij drie kleine gaatjes en door die gaatjes kwam licht, licht uit Holland, licht dat werd voortgebracht door elektrische stroom uit een Hollandse krachtcentrale, waar Hollandse arbeiders de ketels stookten met kolen uit de Hollandse ondergrond en 's middags boterhammen aten met margarine erop die bereid was uit door Hollanders gevangen walvissen. Een heel vaderland pulde als straling uit die horizon!

De soldaten schreeuwden tegen elkaar, renden heen en weer. Iedereen wordt dol van opwinding, behalve de bemanning, want met zóveel haast heeft de regering van Holland de troepen uit Indonesië terug moeten nemen, dat zij, bij gebrek aan een Hollands schip, een Italiaanse tramp hebben gecharterd.

Te midden van de militairen die om hem heen opdrongen naar stuurboord, werd de sergeant Lodewijk Stegman overrompeld door paniek. De lichtjes gingen aan en uit als ogen die voorwendden te slapen, maar hem toch onophoudelijk beloerden; zij deinden op en neer of de vuurtorens zich uitrekten om hem beter te zien.

'Ja, dat is Holland! Zeg Jan, daar heb je Holland! Hé Piet, ik zie je meissie staan! Nee, Kees, het is me schoonmoeder!'

Hij wist niet waar hij weg zou kruipen. Hij doorliep een dek, vond weer een trap, holde naar beneden zonder overleg. Ik wil alleen zijn, alleen. Hij verdwaalde en kwam in een kale gang terecht waar een koksmaat en een messroomjongen elkaar hartstochtelijk stonden te omhelzen. Het gebons van de machine, met iets als het gieren van een kolossale stofzuiger erdoorheen, kwam hier onmiddellijk uit de trillende vloer. – Een kolossaal hart, onvermoeibaar het water wegpompend dat hem nog van Holland scheidde.

Toen zag hij een deur openstaan naar de enige plaats waar men zich altijd aan de wereld onttrekken kan. Niemand weet wie zich bevindt op een afgesloten w.c.

Maar dit stalen hok lag tegen de machinekamer en verzamelde hitte als een oven. Urine, door het slingeren dag in dag uit gemorst, verdampte tot een zo onverdraaglijke stank, dat hij bijna moest

overgeven. Hij spande de spieren van zijn kaken. Ik, als in een grote moeder, verborgen in dit schip. Het is even smerig als een moeder van binnen moet zijn. Hoe zou het anders kunnen? Organismen ontkiemen alleen in modder; er is maar een letter verschil.

Hij dacht aan de buik van zijn moeder waar hij negenentwintig jaar geleden in opgesloten gezeten had. Daar was ik in, ik, onder lange rokken tot op de voet. Buurvrouwen vragen hoe ver het al is. Winkeliërs raden haar aan niet te vallen met de tas vol boodschappen. Hij zag haar moeizaam lopen, met haar witte haren die naar alle kanten wijd uit stonden, omdat zij ze pas had gewassen. Hij had haar nooit anders dan met wit haar gekend. Zijn misselijkheid bedwingend verliet hij de w.c. Hoe misselijk moet ik toen niet zijn geweest, daar in die donkere natte duisternis, schommelend in kussens van water, als in het midden van een enorme blaar. Zij heeft zich niet aan mij gestoord, al heb ik haar geschopt. Zij leefde verder, zij liep trap op, trap af, zij ging boodschappen doen, zij bukte zich om iets op te rapen en keerde mij ondersteboven, zij draaide zich 's nachts om in haar slaap en ook ik draaide, als een as in zijn naaf. Een verdrinkene, ineengekrompen van angst, negen maanden lang. Uur in uur uit heb ik het gebons van haar machinekamer gehoord, het circuleren van vloeistoffen door haar buizenstelsel.

Met benen van rubber was hij de trillende gang doorgelopen. Hij ging naar boven en ademde de koude buitenlucht in door zijn mond.

Op het sloependek boog hij zich over de verschansing. Wolken roet overstelpten hem, hij kon ze zelfs in de nacht nog zien, niet enkel ruiken. Hij liep naar bakboord om zich aan de blik der vuurtorens te onttrekken. Een loodsboot voelde naar het schip met een zoeklicht. De kust was al betrekkelijk dichtbij.

...Dat het ooit gebeurd is en dat het daar is gebeurd! Het moet een avond geweest zijn als alle andere. Hij kwam ontevreden thuis, ook toen al ontevreden, nooit heb ik hem anders gezien. Laat ik rekenen... augustus... juli... juni... het was in december... dezelfde maand als nu, het kan heel goed precies dertig jaar geleden zijn. Op deze zelfde minuut trok hij zijn schoenen uit bij de kachel en na het eten heeft hij zitten gapen op zijn stoel, zijn stinksokken op een an-

dere stoel. De krant laat hij op de grond glijden, te beroerd hem helemaal te lezen. Om elf uur haalt hij zijn horloge te voorschijn, laat het openklappen en zegt: ‘Christina, hoe denk jij er eigenlijk over? Het is morgen weer vroeg dag.’

Haar breinaalden houden op met tikken. ‘Zul jij dan het gas even afsluiten?’ antwoordt zij en zet de vuile theekopjes in elkaar. Een half uur later was het gebeurd.

Het was niet anders dan zoals ik op dit schip gekomen ben... Een vaderland dat te beroerd is geweest de krant goed te lezen, heeft het mij aangedaan. De meerderheid heeft mij gestuurd! Ze wisten van niets, maar ze deden het toch! Rust en orde herstellen, Soekarno halen. Want dan renderen onze suikerraffinaderijen en oliefabrieken beter!

Nou, we hebben Soekarno gehaald! Maar we moesten hem bliksemgauw weer loslaten. Dat hadden ze niet vlugger kunnen bedenken, nee, op dat idee konden ze niet eerder komen. Ze hadden de krant niet gelezen. Ze hebben het besluit genomen troepen te sturen, ze hebben handtekeningen onder stukken geplaatst, mischien wel met de lamp uit, wie weet...

Met de lamp uit, onder dikke dekens. Hoe koud is het in die kamer niet altijd. Debora’s bed stond er toen ook. Ze was twee jaar, ze is erbij geweest van seconde tot seconde. Ze heeft niets gezien, maar wie weet, iets gehoord. De geluiden zijn in haar oren blijven hangen, ze heeft het nooit vergeven of vergeten. Te denken dat ze mij daarom niet mocht, dat het iets onbewusts was dat zij niet zou hebben kunnen verklaren, ja, dat is beter dan te bedenken waarom zij in werkelijkheid de pest aan mij heeft gehad... Zij sloeg mij en als ik terugvloeg ging ze haar vader of moeder roepen. Zij werd altijd geloofd, ik nooit. Zij was nooit het eerst begonnen, ik altijd. *Debora zegt het en zij is de oudste. De oudste is de wijste en heeft altijd gelijk.* Niemand durfde zij te slaan, alleen mij. Alles is mij altijd al mislukt. Alles is altijd al niet veel bijzonders geweest. – Maar ik had gelijk, maar ik had gelijk. Wat ben ik er mee opgeschoten? Het is te laat. Ik heb er nooit gebruik van gemaakt. Ik stond elke dag in de hoek als zij zaten te eten, omdat mijn vader dacht dat ik had staan lachen. Ik moest staan aan tafel, Debora mocht zitten. *Jij mag ook zitten als je zo oud bent als Debora.* Hoe kon ik zo oud worden als zij? Wat kon ik er aan doen?

De sirene blies en hij voelde een dunne regen van water en olie in zijn hals.

Een zonnige jeugd, dacht hij. Elke dag ontspoorde in koude aardappelen, gestold vet, pap met een vlies erop. Alles was koud geworden terwijl ik, handen op het hoofd, in de hoek moest staan. Ik zat er achter te kieskauwen tot ik naar bed werd gestuurd. Ik moest mijn bord leegmaken tot de laatste kruimel. Ja, zó werden kinderen opgevoed in de negentiende eeuw! Zo kweekten ze jongens van Jan de Witt! – Waarvoor moest ik een jongen van Jan de Witt worden? Ik, die geboren ben in de eeuw van het kind. – Ik heb er niet van geprofiteerd.

Er kwamen steeds meer soldaten op het sloependek. Lodewijk, bevreesd aangesproken te zullen worden, richtte zich op en begaf zich weer uit het duister in de hete ingewanden van het schip, waar gepantserde gloeilampen brandden. Juist toen hij een trapje afdaalde, kwam hij een verpleegster tegen, die gedurende de hele reis al meermalen met hem had willen praten. Zij was een gebruid, mager meisje van ver over de dertig; zij had krasachtige rimpels om haar ogen en mond, haar hals vertoonde een begin van lelvorming. – Hij keek onmiddellijk langs haar heen, toen hij haar zag.

‘O Lo!’ zei de verpleegster, bijna zingend. Zij plaatste zich recht voor hem, zodat hij niet kon doorlopen.

‘O Lo...’ herhaalde hij, ‘het lijkt het merk van een scheermesje of een wasmiddel.’ Hij lachte zwakjes.

‘Dan zal ik Lodewijk zeggen.’ – Zij knikte als een onderwijzeres die toegeeft dat zij een fout teveel heeft gerekend.

‘Weet je wat het eerste is dat ik ga doen?’ vroeg zij.

‘Wanneer?’

‘Als wij thuis zijn, begrijp je dat niet.’

‘Nee. Weet je wat ik ga doen?’

‘Nou, wat dan?’

‘Een plas in een Amsterdams urinoir.’ Hij zuchtte en deed een stap voorwaarts.

Samen liepen zij verder en kwamen in een leeg dagverblijf.

‘Het is zo heerlijk weer thuis te komen,’ zei ze, ‘mijn broer schrijft dat de mensen uit de straat het huis versieren waar een jongen uit Indië is teruggekomen. Toen mijn neef terugkwam, had een

buurman die een radiozaak heeft, een luidspreker buitengehangen. De hele nacht hebben ze dansmuziek gespeeld. Een andere winkelier gaf drank, iedereen gaf iets. En maar hossen, de hele nacht. De politie kwam er aan te pas, maar deed er eigenlijk niets aan. Is dat niet leuk?’

Deze laatste zin sprak zij uit op angstige toon, zo zeer was zijn gezicht veranderd.

‘Verdomd leuk,’ antwoordde hij, ‘nee maar, werkelijk. Precies wat je zegt! Verdomd leuk! Ze sturen je twee jaar of langer naar Indië. Een idioot kon nagaan dat het op niets zou uitdraaien, dat het helemaal voor niks zou zijn. Dat wist de hele wereld. – En als je terugkomt trappen ze herrie voor je deur. Daar moet je dan blij mee wezen.’

Hij stak zijn handen in zijn broekzakken en strekte zijn armen, zodat het leek of hij langer werd. ‘Iedereen die zijn verstand gebruikte, kon op zijn dooie vingers natellen dat de Amerikanen ons verouderd koloniaal systeem nooit meer in Indië zouden dulden. Ze zijn doodsbang voor het communisme. Ze dachten dat wij niets anders zouden doen dan het communisme in de hand werken. Dat dacht iedereen in Amerika. Of ze daar gelijk in hadden is een tweede, maar in ieder geval zijn wij er niet in geslaagd hen tot andere gedachten te brengen. Het vliegtuig met de journalisten die het moesten vertellen, is neergestort, verdomd toevallig.’

‘Ja, daar weet ik niets van,’ zei de verpleegster, ‘ik heb geen verstand van politiek. Ik denk alleen aan de jongens die naar Indië zijn geweest.’

‘Prachtig! Schitterend! Jij weet niets. Niemand weet iets! Niemand begrijpt er een bal van! Maar dat is juist wat ik bedoel! Niemand weet iets! Een heel leger zit op Java om Soekarno te halen. Djokja wordt veroverd, Soekarno gepakt. En dan zegt de regering: Ophouden! Terugtrekken! Naar huis gaan! Soekarno loslaten!’

De generaal pleegt zelfmoord van ellende, maar dat heeft in Nederland niet in de kranten gestaan! Niemand weet iets! En wij naar huis! Vijf jaar op je buik getrapt door de Duitsers. En dan nog eventjes Soekarno halen! Je bent te oud geworden voor alles, nergens hebben ze je nodig. Er zijn tien miljoen Nederlanders. Hoeveel miljoen te veel? Een kwart zou willen emigreren, als ze de kans kre-

gen. Maar krijgen wij die kans? Wij zijn nergens goed voor, wij hebben nooit iets geleerd!

Hij draaide zich om en liep naar de radio die hij inschakelde. 'Heb jij al weer een Nederlandse zender gehoord?' vroeg hij.

'Nee, ook nog niet,' zei de verpleegster die achter hem kwam staan. Toen sprak de stem van een dominee: 'Ik heb in deze verscheurde wereld, maar één raad te geven, waarde luisteraars. En dat is: wordt een compleet mens, ga tot Christus!' Vervolgens zette een kerkorgel een dreunende psalm in.

De verpleegster zei: 'Het gekke is, dat je praktisch niets anders over de Nederlandse radio hoort en dat je nooit iemand tegenkomt die beweert er met plezier naar te luisteren.'

'Alles is gek in Nederland, niemand is er tevreden, maar toch blijft alles precies even gek.'

Hij deed een paar stappen van de radio vandaan, die luid zijn psalm bleef dreunen. Hij ijsbeerde door de inhoud van een kerk die dit lege, deinende vertrek met kale stoelen en tafels, waarop hier en daar een dambord lag, had gevuld.

'Mopperpotje, mopperpotje!' riep de verpleegster plotseling. 'Sliep uit! Sliep uit! Morgenavond hangen er lampions voor je deur en de hele nacht maar hossen!' Zij maakte een tapdansachtige beweging met haar voeten. 'Tataratà!' zong zij.

Hij keek naar haar om, hij overzag van uit de verte haar onrijpe magerheid, in haar khakirok, haar gesteven khaki-overhemd. Een lamp weerkaatste in de glazen van haar bril met stijfgouden montuur.

'Welke deur versieren ze voor mij?' Het kwam uit hem als een oprisping. Hij dacht eerder hardop, dan dat hij tot haar sprak.

'O,' riep de zuster geschrokken, 'o nee! Maar dat wist ik niet! Wil je het mij alsjeblied niet kwalijk nemen?' Zij kwam haastig op hem toe, zij greep hem bij zijn armen. 'Heb je geen huis?' vroeg zij.

'Ik neem je niets kwalijk,' antwoordde hij, 'het gaat je trouwens ook geen donder aan.' Hij lachte tegen haar of hem een poets was gespeeld waar hij niet kwaad om kon worden.

- Wat ben ik begonnen? Maar zij is de eerste die mij zoiets vraagt! Nog nooit heeft iemand mij daarnaar gevraagd!

'Ik ken een jongen,' begon zij te vertellen, 'die was in mei 1940 gemobiliseerd. Toen hij na de capitulatie thuiskwam, hadden zijn